

Mgr Monika Kowalska

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
ORCID: 0000-0002-3188-6946

Dr Małgorzata Tęczyńska-Kęska

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
ORCID: 0000-0002-5170-8274

Analiza możliwości doskonalenia kompetencji muzycznych studentów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna na wybranych uczelniach wyższych w Polsce

Analysis of the possibilities of improving musical competences of pre-school and early school pedagogy students at selected universities in Poland

Streszczenie

W artykule dokonano przeglądu proponowanych przez wybrane uczelnie wyższe przedmiotów o profilu muzycznym na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Przeprowadzono charakterystykę wybranych kursów o profilu muzycznym z uwzględnieniem liczby godzin przeznaczonych na ich realizację, omówione zostały również cele i treści programowe zawarte w kartach kursów. Zwrócono uwagę na komponenty kwalifikacji pedagogicznych niezbędne w prowadzeniu zajęć umuzykalniających – nauczyciel bowiem jest kluczem do właściwego funkcjonowania systemu edukacyjnego i to od jego kompetencji, motywacji i cech osobowościowych zależy przyszłość wychowanków. W zakończeniu przedstawiono wnioski z przeprowadzonej analizy.

Słowa kluczowe: edukacja muzyczna, kompetencje muzyczne nauczycieli, umuzykalnienie w przedszkolu i klasach I–III, aktywności muzyczne, pedagogika

Abstract

The article reviews the subjects of music in the field of pre-school and early school education proposed by selected universities. The characteristics of selected courses with a music profile were carried out, taking into account the number of hours devoted to their implementation, and the objectives and curriculum content included in the course cards were also discussed. Attention is paid to the components of pedagogical qualifications necessary in conducting music education classes – the teacher is the key to the proper functioning of the educational system and the future of the pupils depends on their competences, motivation and personality. Conclusions from the conducted analysis are presented in the end.

Keywords: music education, teacher, musical competences, musical education in kindergarten and grades 1–3, musical activities, pedagogy.

Wstęp do rozważań na temat kompetencji muzycznych nauczycieli

„Muzyka jest sprawą społeczną, dobrem i własnością ogółu. Jest także sztuką powszechną, która powinna objąć wszystkie warstwy społeczne. Wychowawcza rola muzyki będzie dopiero wtedy, gdy samo społeczeństwo poprzez społeczną aktywność kulturalną zajmie się jej upowszechnianiem”¹.

Doskonalenie kompetencji muzycznych dziecka w wieku przedszkolnym oraz wczesnoszkolnym następuje poprzez wykorzystanie różnorodnych form aktywności muzycznej, które dają podstawę do całościowego rozwoju zarówno w sferze poznawczej, społecznej, jak i motywacyjnej. W zakresie umuzykalnienia w programach wychowania przedszkolnego oraz nauczania zintegrowanego największy nacisk kładzie się na formy wychowania muzycznego, które w naturalny sposób uwzględniają potrzebę aktywności ruchowej dziecka (zabawy rytmiczne i taneczne, zabawy ze śpiewem, tańce, improwizacje ruchowe). Podstawa programowa podkreśla, że w zakresie edukacji muzycznej dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: „eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną; słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku; śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu; wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej”². Aby sprostać tym wymaganiom, student – przyszły nauczyciel – bezwzględnie musi zostać wyposażony w odpowiednią wiedzę i umiejętności, które pozwolą mu w sposób pomysłowy, kreatywny i inspirujący wykorzystać w procesie nauczania wszystkie powyższe formy aktywności muzycznej – tak, aby jak najpełniej rozbudzić zainteresowanie i pasję muzyczną wśród wychowanków.

Obecnie w rozważaniach dotyczących kompetencji nauczycieli wyróżnia się trzy grupy: 1) kompetencje merytoryczne – odnoszące się do zagadnień nauczanego przedmiotu; 2) kompetencje dydaktyczno-metodyczne – a więc metody i techniki nauczania oraz uczenia się; 3) kompetencje wychowawcze – umiejętności komunikacyjne, przychylność dla wychowanków, rozumienie ich psychiki, cierpliwość, odpowiedzialność³.

¹ K. Szymanowski, *Wychowawcza rola kultury muzycznej w społeczeństwie*, Warszawa 1930; cyt. za: D. Szwareman, *Głuche ucho [w:] Edukacja muzyczna w Polsce: diagnozy, debaty, inspiracje*, red. B. Gąsior, Warszawa 2010, s. 159.

² *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej*, 2012, s. 8, <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/wychowanie-przedszkolne-i-edukacja-wczesnoszkolna.-pp-z-komentarzem.pdf> [dostęp: 12.09.2022].

³ M. Taraszkiewicz, *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*, Poznań 2001, s. 175.

Zdaniem Richarda I. Arendsa efektywny nauczyciel to osoba, która poza kompetencjami przedmiotowymi (rzecзовymi) posiada również wysokie kwalifikacje pedagogiczne, wśród których wyróżnia się: władanie zasobem wiedzy, na którym opiera się sztuka nauczania, dysponowanie repertuarem najlepszych sposobów postępowania dydaktycznego, wykazywanie postawy niezbędnej do refleksji i rozwiązywania problemów, rozumienie uczenia się i nauczania jako procesu ustawicznego⁴. Przyjmując te założenia, warunkiem nieodzownym do uzyskania sukcesu pedagogicznego jest stworzenie młodemu pokoleniu odpowiedniej przestrzeni dla jego rozwoju i samorealizacji, bowiem to właśnie pedagog musi zaświadczyć o własnej kompetencji i wiarygodności wobec uczniów – zarówno pod względem metodycznym jak i merytorycznym.

Według Rafała Majznera obowiązek rzetelnego i holistycznego przygotowania studenta do odbioru i realizacji działań muzycznych przewidzianych podstawą programową spoczywa właśnie na nauczycielach akademickich i ich zasobach kompetencyjnych, a rezultat ten najpełniej osiągnąć można wykorzystując działania skoncentrowane wokół praktycznego nabywania i wykorzystywania umiejętności muzycznych⁵. Jak podkreśla Romualda Ławrowska: „To właśnie osobiste doznanie podczas zajęć ćwiczeniowo-warsztatowych i praktyk wszystkich rodzajów aktywności muzycznej i czynności operacyjnych na różnym materiale muzycznym, podczas wielu celowo dobranych ćwiczeń i zabaw, prowadzi do poznania wartości rozwojowych i kulturotwórczych edukacji muzycznej”⁶. Zajęcia muzyczne oprócz aspektu merytoryczno-metodycznego niezaprzeczalnie powinny stanowić inspirację do osobistego rozwoju oraz poszukiwania ciekawych rozwiązań dla własnego warsztatu pracy⁷. Kreatywność, a nie imitowanie i powtarzanie, powinna być cechą dobrego nauczyciela.

Analizując dzisiejsze funkcjonowanie polskiego nauczyciela w przedszkolach i klasach I–III pod względem umiejętności i kompetencji muzycznych, zauważyć można diametralne różnice w jakości przygotowania merytorycznego tej grupy zawodowej. Z jednej strony prowadzenie zajęć o profilu muzycznym powierza się absolwentom akademii muzycznych, przygotowywanym w toku długoletniego, profesjonalnego i zindywidualizowanego cyklu kształcenia, z drugiej strony

⁴ R.I. Arends, *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1998, s. 36.

⁵ M. Kondracka-Szala, *Kompetencje muzyczne przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej – analiza oferty edukacyjnej wybranych polskich uczelni wyższych* [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją: wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Kraków 2015, s. 39–57.

⁶ R. Ławrowska, *Kształtowanie kompetencji zawodowych studentów kierunków pedagogicznych poprzez aktywność muzyczną* [w:] *Wartości w muzyce 2*, Kraków 2009, s. 201.

⁷ R. Majzner, *Praktyka edukacji muzycznej w klasach początkowych w opiniach studentów pedagogiki – kandydatów na nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2014, nr 1, s. 153.

– nauczycielom kończącym studia o profilu pedagogicznym, których program kształcenia muzycznego ogranicza się tylko do podstawowych zagadnień z teorii i praktyki muzycznej.

Mirosław Kisiel, pisząc o kompetencjach przyszłych nauczycieli w kontekście przygotowania muzycznego, za szczególnie aspekt uznaje rozbudzenie w nich postawy estetycznej, która pozwoli w przyszłości wykształcić u ucznia orientację na wrażliwość w odbiorze dzieł artystycznych, chęć do kontaktu ze sztuką na poziomie lokalnym, np. udział w imprezach artystycznych czy obrzędach regionalnych, co ostatecznie prowadzić ma ku zacieśnieniu więzi społecznych z najbliższym otoczeniem⁸. R. Ławrowska podkreśla także potrzebę wyposażenia przyszłych nauczycieli w kompetencję kreatywną, rozumianą jako transgresyjny potencjał podmiotu, uwidoczniiony w ciągłej reorganizacji własnej wiedzy i umiejętności⁹. Ponadto zasadniczą kwestią jest doskonalenie wśród studentów kompetencji diagnostycznych, bo „dobry nauczyciel to taki, który zna swoich uczniów. Diagnostuje zdolności, zainteresowania, osobowość, aby indywidualnie podejść do procesu kształcenia, odpowiednio motywować wychowanków i rozwijać zgodnie z ich możliwościami”¹⁰. Szczególnie istotny diagnostycznie jest etap wczesnej edukacji muzycznej, gdyż działania w tym obszarze mogą przyczynić się do profesjonalizacji zabiegów edukacyjnych i ewaluacji dotychczasowych działań¹¹.

Należy zatem w tym miejscu zastanowić się, czy teoretyczne założenia mają realne odzwierciedlenie w obecnych planach kształcenia przyszłych nauczycieli? R. Ławrowska przeprowadzając analizę programów kształcenia studentów edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej Akademii Pedagogicznej w Krakowie¹² zwróciła uwagę, że treści programowe z przedmiotów muzycznych wskazują na łączenie kształcenia muzycznego studentów z ich praktyczno-metodycznym przygotowaniem. Równocześnie słusznie zauważa brak treści świadczących o kształtowaniu osobowości i podmiotowości studentów, a także nieprecyzyjnie określone metody i strategie kształcenia¹³. Podobne analizy prowadziła także

⁸ M. Kisiel, *Doskonalenie kompetencji muzycznych studentów edukacji wczesnoszkolnej podczas zajęć terenowych w szkole* [w:] *Praktyki pedagogiczne przestrzeni i miejsc ewaluacji kompetencji przyszłych nauczycieli wczesnej edukacji: koncepcje, przemiany, rozwiązania*, red. E. Musiał, J. Malinowska, Wrocław 2018, s. 89.

⁹ R. Ławrowska, *Kompetencja twórcza nauczyciela muzyki w przedszkolu i w szkole* [w:] *Wspieranie dziecięcej kreatywności*, red. B. Muchacka, J. Kucz, Nowy Sącz 2006, s. 85–94.

¹⁰ A. Weiner, *Przekład akustyczno-ikonograficzny schematów kinestetycznych jako meta cecha rozwoju audiacyjnego dzieci w wieku wczesnoszkolnym* [w:] *Konteksty wczesnoszkolnej edukacji artystycznej*, red. A. Weiner, A. Boguszewska, Lublin 2013, s. 29.

¹¹ P. Trzos, *Pedagogika muzyki w kręgu zainteresowania nauczycieli muzyki. Wybrane rekomendacje dla wczesnej edukacji*, „Aspekty Muzyki” 2018, nr 8., s. 151–171.

¹² Obecnie Uniwersytet Pedagogiczny.

¹³ R. Ławrowska, *Uczeń i nauczyciel w edukacji muzycznej*, Kraków 2003, s. 76–79.

Agnieszka Weiner¹⁴. Z kolei Alicja Delecka-Bury wykazała liczne braki przyszłych nauczycieli w zakresie znajomości i wykorzystania w praktyce podstawowych terminów i zasad muzyki¹⁵. Analizę oferty edukacyjnej przedmiotów o profilu muzycznym sześciu uczelni wyższych w 2016 roku przeprowadziła Marta Kornacka-Szala, eksplorując plany studiów dwustopniowych przygotowujących do pracy w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej wraz z kartami kursów i opiniami prowadzących je nauczycieli akademickich. Badaczka wskazała na ograniczenie liczby godzin przeznaczonych na doskonalenie w dziedzinie muzyki, szczególnie na pomijanie na studiach magisterskich uzupełniających zajęć o profilu muzycznym¹⁶.

Dzisiejsza rzeczywistość szkoły wyższej stawia przed nauczycielami akademickimi nowe standardy kształcenia przyszłych pedagogów. Zmienia się także formuła organizacyjna, dzięki czemu studia z pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej realizowane są wyłącznie na studiach jednolitych magisterskich, które dają absolwentowi formalną możliwość podjęcia pracy na stanowisku nauczyciela przedszkola i klas I–III.

Analiza przedmiotów ogólnomuzycznych w programie studiów z pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej

Jak deklaratorywnie realizowane jest przygotowanie studentów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna? Aby odpowiedzieć na to pytanie, dokonano analizy planów studiów wybranych uczelni wyższych w Polsce pod kątem selekcji przedmiotów o profilu muzycznym, przygotowujących studenta do przyszłej pracy zawodowej. Kolejny krok stanowiła analiza dostępnych kart kursów pod względem czasu przeznaczonego na przedmioty o profilu muzycznym, ich specyfikę, cele oraz treści kształcenia. Potwierdzeniem aktualności i rzetelności treści programowych zawartych w omawianych przedmiotach jest fakt, iż autorki artykułu wykładają przedmioty ogólnomuzyczne i pedagogiczne na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Wybór uczelni stanowił dobór celowy, którego kryterium

¹⁴ A. Weiner, *Przygotowanie absolwentów pedagogiki wczesnoszkolnej do realizacji edukacji muzycznej* [w:] *Wybrane zagadnienia edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, red. L. Kataryńczuk-Mania, Zielona Góra 2002, s. 263–276.

¹⁵ A. Delecka-Bury, *Przygotowanie muzyczne przyszłych nauczycieli przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2006, nr 10, s. 12–21.

¹⁶ M. Kornacka-Szala, *Kompetencje muzyczne przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej – analiza oferty edukacyjnej wybranych polskich uczelni i wyższych* [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Kraków 2015, s. 39–57.

wyznaczała czołowa pozycja w rankingu szkół wyższych „Perspektywy” za rok 2021¹⁷ oraz ogólna dostępność kart kursów – celem weryfikacji treści w nich zawartych. Ze względu na dużą reprezentację przedmiotów o profilu muzycznym do analizy włączono także Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach realizujący kierunek pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna.

Wśród wyznaczonych ministerialnie standardów kształcenia nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej znajduje się wiele zaleceń z zakresu merytorycznego przygotowania przyszłych nauczycieli do przekazywania wiedzy i umiejętności w zakresie muzyki swoim uczniom¹⁸. Wyznaczenie owych standardów jest niezbędne w celu unifikacji systemu szkolnictwa wyższego w zakresie doskonalenia nauczycieli w Polsce, a tym samym zapewnienia wysokiego poziomu, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, iż przygotowanie do roli nauczyciela jest procesem złożonym i wielozadaniowym. Obecnie studia jednolite magisterskie z pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej w trybie stacjonarnym prowadzone są na 75 uczelniach w Polsce (25 to profil ogólnoakademickim, pozostałe – praktyczny) oraz na 74 uczelniach w trybie niestacjonarnym (20 to studia o profilu ogólnoakademickim, pozostałe – o profilu praktycznym)¹⁹.

Systemowe dyrektywy zakładają, że w zakresie edukacji muzycznej student – przyszły nauczyciel przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej – powinien znać teoretyczne podstawy muzyki, grać na instrumencie i poprawnie śpiewać. Umiejętności te w dużym stopniu gwarantują właściwą kontrolę swoich poczynań dydaktycznych oraz stymulację rozwoju muzycznego uczniów w oparciu o pięć form aktywności muzycznej (słuchanie muzyki, śpiewanie, granie na instrumentach, ruch z muzyką, tworzenie muzyki). Zgodnie z kartami kursu studenci zostają zapoznani również z koncepcjami i modelami edukacji muzycznej wykorzystywanymi w Polsce i na świecie oraz z repertuarem muzycznym właściwym dla wychowanków edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej z uwzględnieniem okoliczności i możliwości psychofizycznych dziecka w danym wieku rozwojowym²⁰.

W tabeli 1. zestawiono kursy o profilu muzycznym realizowane w ramach planów studiów na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna na uczelniach w Polsce zgodnie z planem studiów zakładającym doskonalenie w trybie 5-letnim.

¹⁷ Uczelnie sklasyfikowane na pozycjach 1–5: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Akademia Pomorska w Słupsku, Akademia Ignatianum w Krakowie. Dodatkowo analizie poddano karty kursu udostępnione przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

¹⁸ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000890/O/D20210890.pdf> [dostęp: 5.07.2022].

¹⁹ <https://radon.nauka.gov.pl/> [dostęp: 5.07.2022].

²⁰ Obwieszczenie Ministra Edukacji i Nauki, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000890/O/D20210890.pdf> [dostęp: 12.09.2022].

Tabela 1. Analiza przedmiotów z zakresu muzyki na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w wybranych uczelniach pedagogicznych w Polsce

Nazwa uczelni	Nazwa przedmiotu	Liczba godzin	Wykl.	Ćw.	P. ²¹	Rok studiów
Uniwersytet Pedagogiczny(UP)²²	Muzyka w edukacji dziecka	40/24	20/12	20/12		II/II
	Gra na instrumentach	25/18		25/18		II/III
	Metodyka edukacji muzycznej w przedszkolu i klasach I–III	45/29		40/24	5/5	IV/II
	Ekspresja ruchowa	15/10		15		IV/IV
	Środki ekspresji i percepcji muzycznej dzieci/Literatura muzyczna dla dzieci w teorii i praktyce	20/12		20/12		V/IV
	Strategia edukacji muzycznej w przedszkolu i w klasach I–III	30/15		30/15		V/V
	MODUŁ DODATKOWY - Dziecięcy repertuar muzyczny - Projektowanie wielostronnej aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu i klasach I–III	20/12 20/12	20/20	20/12		V/V V/V
Studia stacjonarne: 175 godz. obowiązkowego przygotowania i 40 godz. dodatkowego w ramach modułu do wyboru						
Studia niestacjonarne: 108 godz. obowiązkowego przygotowania i 24 godz. dodatkowego w ramach modułu do wyboru						
Akademia Pedagogiki Specjalnej (APS)²³	Podstawy muzyki dla nauczycieli wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej	30/20		30/20		III
	Metodyka edukacji muzycznej w przedszkolu i klasach I–III	45/20		45/20		II/IV
	Zajęcia artystyczne w żłobku i klubie dziecięcym (MODUŁ PEDAGOGIKA ŻŁOBKOWA)	45/25		45/25		V/V
Studia stacjonarne: 120 godz. obowiązkowego przygotowania i 45 godz. dodatkowego w ramach modułu do wyboru						
Studia niestacjonarne: 65 godz. obowiązkowego przygotowania i 25 dodatkowego w ramach modułu do wyboru						
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie (UJD)²⁴	Metodyka edukacji muzycznej w przedszkolu i w klasach I–III	45/27	10/6	35/21		III
	Warsztaty taneczne	20/12		25/15		V
	Zajęcia umuzykalniające	25/15		25/15		V

²¹ *praktyki²² Program i plan studiów, <https://ippiw.up.krakow.pl/studia-unijne-power/https://ippiw.up.krakow.pl/program-i-plan-studiow/> [dostęp: 12.09.2022].²³ Opis programu studiów na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, <http://www.aps.edu.pl/media/2272105/pedagogika-przedszkol-i-wczesno-program.pdf> [dostęp: 12.09.2022].²⁴ Program i plan studiów, <http://bip.ujd.edu.pl/artukul/290/648/studia-jednolite-magisterskie> (dostęp: 12.09.2022).

Nazwa uczelni	Nazwa przedmiotu	Liczba godzin	Wykl.	Ćw.	P. ²¹	Rok studiów
Studia stacjonarne: 90 godz. obowiązkowego przygotowania						
Studia niestacjonarne: 54 godz. obowiązkowego przygotowania						
Akademia Pomorska w Słupsku (APS) ²⁵	Podstawy edukacji muzycznej	30/30		30/30		II
	Metodyka edukacji muzycznej	45/36		45/36		III
	Muzykoterapia	20/20		20/20		V
Studia stacjonarne: 95 godz. obowiązkowego przygotowania						
Studia niestacjonarne: 86 godz. obowiązkowego przygotowania						
Akademia Ignatianum w Krakowie (AIK) ²⁶	Podstawy edukacji muzycznej	30/18		30/18		I
	Do wyboru: Metodyka gry na instrumentach /Podstawy języka migowego	60/48		60/48		III-IV
	Metodyka edukacji muzycznej	45/30		45/30		IV
Studia stacjonarne: 135 godz. obowiązkowego przygotowania						
Studia niestacjonarne: 96 godz. obowiązkowego przygotowania						
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach ²⁷	Podstawy edukacji muzycznej	30/20	30/20			II
	Zajęcia umuzykalniające	15/10		15/15		II
	Metodyka edukacji muzycznej w klasach I–III	35/25	15/10	20/15		III
	Metodyka zajęć umuzykalniających w przedszkolu	20/15		20/15		III
Studia stacjonarne: 100 godz. obowiązkowego przygotowania						
Studia niestacjonarne: 75 godz. obowiązkowego przygotowania						

Źródła: dla każdej uczelni umieszczone w przypisach.

Łączny czas w kontakcie z nauczycielem akademickim poświęcony na realizację treści związanych z kształceniem muzycznym jest bardzo rozbieżny między planami studiów poszczególnych uczelni. Zdecydowanie najwięcej miejsca na realizację przedmiotów o profilu muzycznym poświęcono w programie studiów na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, stąd treści dotyczące muzyki, które zaplanowane są do realizacji ze studentami, będą tym samym obszerniejsze i bardziej uszczegółowione. Dodatkowo na tej uczelni studenci pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej mogą zgodnie ze swoimi zainteresowaniami (muzyką, plastyką, terapią pedagogiczną) dokonać wyboru jednego z trzech modułów, z których jeden stanowi rozwinięcie podstawowego programu o doskonaleniu projektowania działań edukacyjnych w przedszkolu i klasach I–III, a także pozwala zapoznać się z szerszą literaturą muzyczną przeznaczoną do realizacji zajęć muzycznych. Warto zwrócić także uwagę na to, że kontakt z muzycznymi działaniami nie jest stały i nie

²⁵ Programy studiów, <https://ip.apsl.edu.pl/instytut-pedagogiki/jakosc-ksztalcenia/programy-studiow> [dostęp: 12.09.2022].

²⁶ Program studiów, <https://www.ignatianum.edu.pl/storage/files/September2020/Za%C5%82%C4%85cznik%20do%20U.%20nr%2047-2019-2020.pdf> [dostęp: 12.09.2022].

²⁷ Oferta kształcenia, <https://wpp.ujk.edu.pl/site/?id=oferta&go=ppiw> [dostęp: 12.09.2022].

w każdym roku akademickim realizowane są kursy z uwzględnieniem muzycznych treści. Najczęściej występują one w ciągu pierwszych trzech lat studiów.

Kursy o profilu muzycznym na analizowanych uczelniach realizowane są w formie wykładów i ćwiczeń zarówno w budynku uczelni, jak i innych placówkach oświaty. Zazwyczaj ćwiczenia stanowią ponad 80% ogólnej liczby godzin przeznaczonych na realizację przedmiotów, a niektóre uczelnie (Akademia Pedagogiki Specjalnej, Akademia Pomorska w Słupsku, Akademia Ignatianum w Krakowie) wdrażają treści dotyczące muzyki wyłącznie w formie ćwiczeń. W Uniwersytecie Pedagogicznym 5 godzin *Metodyki edukacji muzycznej* realizowanych jest w placówce oświatowej, dzięki czemu studenci w praktyce przyswajają treści dotyczące organizowania sytuacji dydaktycznych w kontakcie z uczniami.

W planach studiów poszczególnych uczelni przewidziane są kursy wprowadzające treści zarówno o charakterze teoretycznym, jak i praktycznym. Początkowe działania dotyczą: zaznajomienia studentów z notacją i zasadami zapisu muzycznego, elementami dzieła muzycznego (przede wszystkim rytmiką, melodyką, dynamiką, artykulacją), praktycznego „doświadczenia muzyki” poprzez naukę piosenek, realizacji wzorów rytmicznych, melodycznych oraz rytmiczno-melodycznych z zachowaniem określeń dynamiki czy agogiki, a także zaznajomienia z wybranymi współczesnymi koncepcjami i modelami edukacji muzycznej w Polsce i na świecie. Kursy te przybierają następujące nazwy na poszczególnych uczelniach: *Podstawy edukacji muzycznej* (UJK, AIK, APSL), *Podstawy muzyki dla nauczycieli wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej* (APS), *Muzyka w edukacji dziecka*. (UP). Ponadto ćwiczenia te zakładają również: doskonalenie u studenta umiejętności projektowania i prowadzenia zajęć muzycznych, działania na rzecz upowszechniania edukacji muzycznej i inspirowania podopiecznych do aktywności muzycznej oraz propagowania idei wspólnego muzykowania.

Następnym etapem przygotowania przyszłych nauczycieli do realizacji treści muzycznych, wynikających z podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego na pierwszym etapie edukacyjnym, jest realizacja przedmiotu *Metodyka edukacji muzycznej w przedszkolu i/lub klasach I–III*. Kurs prowadzony jest we wszystkich ośrodkach w wymiarze najczęściej 45 godzin dydaktycznych i stanowi kontynuację wcześniej wspomnianego kursu. Celem zajęć jest rozwijanie nabytych wcześniej wiadomości, ich systematyzacja oraz umiejętność skorelowania wiedzy z zakresu edukacji muzycznej z pedagogiką przedszkolną i wczesnoszkolną w kontekście wszechstronnej, syntetycznej edukacji dziecka, jak również samodzielnego planowania procesu dydaktycznego. W czasie zajęć z *Metodyki edukacji muzycznej w przedszkolu i/lub klasach I–III* studenci UP w Krakowie zapoznają się z chronologią muzycznego rozwoju dziecka i sposobami jego stymulacji, znaczeniem wprowadzania w układzie spiralnym treści kształcenia muzycznego, metodyką kształcenia słuchu i nauczania piosenek, aktywnym słuchaniem muzyki oraz grą na instrumentach perkusyjnych. Dopełnienie stanowią

wiadomości z zakresu historii, jak i zasad muzyki. Treści zawarte w sylabusie są bardzo obszerne, a ich wprowadzanie i sposób realizacji (z praktycznego punktu widzenia) zależy również od prowadzącego. Dodatkowo w Akademii Pomorskiej w Słupsku kurs ten uwzględnia także realizację elementarnych treści z zakresu metod E.J. Dalcroze'a, C. Orffa czy Z. Kodalya. Z kolei w ramach *Metodyki edukacji muzycznej w przedszkolu i klasach I–III* UJD w Częstochowie proponuje także treści dotyczące leczniczego wykorzystania muzyki czy nazywania i obrazowania emocji w ramach zagadnień z muzykoterapii.

Kolejnym aspektem doskonalenia kompetencji studentów jest wykorzystanie muzyki w działaniach związanych z ruchem. Przedmiot *Ekspresja ruchowa* (UP) czy *Warsztaty taneczne* (UJD) to zajęcia, które w swojej formule, celach i treściach kształcenia kładą nacisk zarówno na teoretyczne, jak i praktyczne przygotowanie studenta do prowadzenia zajęć muzyczno-ruchowych w przedszkolu i klasach I–III. Dalcrozowska metoda edukacji muzycznej, której ruch stanowi podstawę do harmonijnego rozwoju całego organizmu dziecka, tutaj właśnie znajduje swoje najpełniejsze odzwierciedlenie. To bowiem interpretacje ruchowe najpełniej scalają muzykę z ciałem, prowadząc do pogłębionej percepcji dzieła muzycznego, jego zrozumienia oraz osobistego przeżycia – „Ciało ludzkie staje się tu przekaźnikiem emocji, uczuć i ekspresji samej muzyki”²⁸. Działania w czasie zajęć koncentrują się wokół: świadomej aktywności ruchowej, zabaw muzyczno-ruchowych, improwizacji ruchowej oraz nauki podstawowych kroków wybranych tańców ludowych. Kurs *Ekspresja ruchowa* (UP) przewiduje także zaznajomienie studentów z taktowaniem prostych układów rytmiczno-melodycznych oraz elementami logorytmiki, gdzie na kanwie ćwiczeń muzyczno-ruchowych wykonuje się ćwiczenia słowno-ruchowe, w których wiodący jest rytm.

W ramach kursu *Literatura muzyczna w teorii i praktyce* studenci zapoznawani są z kanonem muzyki stosowanym w edukacji elementarnej. Ponadto celem kursu jest kształtowanie umiejętności świadomej percepcji dzieła muzycznego, a także kompetencji w zakresie klasyfikacji i odpowiedniego doboru repertuaru muzycznego w przedszkolu i klasach I–III z uwzględnieniem podziału na gatunki. Alternatywnym wyborem dla studentów jest przedmiot *Środki ekspresji i percepcji muzycznej*, który stanowi poszerzenie wszystkich wcześniej zdobytych wiadomości i umiejętności z zakresu pięciu aktywności muzycznych.

Nauka gry na wybranych instrumentach to z całą pewnością najbardziej praktyczny kurs doskonalący umiejętności muzyczne studentów – dla wielu wydawać by się mogło najważniejszy, bo co to za nauczyciel muzyki, który nie potrafi grać?

²⁸ A. Galikowska-Gajewska, *Rytmika jako sposób na poprawę jakości funkcjonowania człowieka we współczesnym świecie* [w:] *Człowiek w obliczu kryzysu. Kryzys w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. A. Chyczewska, I.M. Kijowska, Elbląg 2015, s. 22.

Interpretacje ruchowe muzyki, <https://accelerandobjmd.weebly.com/issue4/interpretation-of-motiorial-music-in-the-rhythmic-method-of-emil-jaques-dalcroze> [dostęp: 12.09.2022].

Wobec tego stwierdzenia tym bardziej rozczarowuje fakt, iż przedmiot ten traktowany jest tak marginalnie, wręcz niszowo w analizowanych programach studiów. W AIK w Krakowie *Metodyka gry na instrumentach* jest kursem do wyboru obok *Podstaw języka migowego*. Nie ma zatem pewności, iż studenci nawet w podstawowym stopniu posiadają praktyczne umiejętności w zakresie gry na jakimś instrumencie. *Metodyka zajęć umuzykalniających w przedszkolu*, dedykowana studentom UJK w Kielcach, w swojej karcie kursu przewiduje realizację tematyki związanej z grą na instrumentach, jednak nie określa ich rodzaju. Gra na instrumentach perkusyjnych jako improwizacja w ramach tematyki akcentu metrycznego i wartości rytmicznych nut pojawia się jedynie na kursie z *Podstaw Edukacji Muzycznej* (UJK).

Z najmocniej rozwiniętą ideą gry na instrumentach perkusyjnych, flecie prostym, jak również keyboardzie (w ramach realizacji kursów) spotkamy się na UP w Krakowie (4 na 7 kursów zakłada wykorzystywanie instrumentarium w praktycznym działaniu przez studenta). Przygotowanie przyszłego nauczyciela do pracy z każdym instrumentem wymaga przede wszystkim kształcenia wrażliwości muzycznej na dźwięk i podstawowe elementy dzieła muzycznego, a także świadomości i celowości doskonalenia własnego warsztatu. Pierwszy etap nauki gry na keyboardzie podczas realizacji przedmiotu *Gra na instrumentach muzycznych* obejmuje prawidłowe ustawienie aparatu ręki, następnie naukę aplikatury prawej i lewej ręki w zakresie gamy C-dur, G-dur, a-moll, e-moll oraz umiejętność budowania triady harmonicznego w każdej tonacji. Drugi etap to nauka samodzielnego rozczytywania utworu muzycznego pod względem melodycznym i rytmicznym, umiejętność korelacji dwóch rąk. Integralną częścią nauki gry na instrumencie jest również rozwijanie kompetencji wykonawczych, które wiążą się m.in. z kontrolowaniem emocji, radzeniem sobie ze stresem w obliczu wykonania utworu przed publicznością, umiejętnością koncentracji podczas występu.

W trakcie kursu studenci UP w Krakowie pracują nad repertuarem muzycznym wykorzystywanym podczas wcześniej realizowanego przedmiotu *Muzyka w edukacji dziecka* oraz bazują na materiałach opracowywanych przez prowadzącego zajęcia. Kanon zawiera około 20 utworów (w tym m.in. piosenki dziecięce, tańce ludowe, akompaniamenty do ćwiczeń rytmicznych i zabaw ruchowych). Studenci uczestniczą w zajęciach w grupach laboratoryjnych. W zależności od wielkości grupy przy jednym instrumencie ćwiczy jedna lub najwyżej dwie osoby (wszystkie instrumenty posiadają odpowiednie słuchawki, pozwalające na równoczesne ćwiczenie podczas zajęć). Z uwagi na powyższe ważnym zadaniem prowadzącego jest nauczenie studentów efektywnego, samodzielnego ćwiczenia – zarówno podczas zajęć, jak i w domu.

Na każdych zajęciach oprócz ciągłego doskonalenia techniki gry poprzez odpowiedni dobór ćwiczeń i repertuaru rozwijane są umiejętności takie jak: pamięć i wyobraźnia muzyczna czy tworzenie ilustracji (improwizacji melodyczno-rytmicznych) do wierszy i bajek. Ponadto utrwalane i poszerzane są również zagadnienia

z zasad muzyki (m.in. takty proste i złożone, grupy rytmiczne: triola, synkopa, rodzaje artykulacji, znak repetycji, *da capo al fine*, przenośnik oktaowy, znaki artykulacyjne: *staccato*, *legato*, *portato*, *glissando*, akcenty). *Gra na instrumencie muzycznym* (keyboardzie) pozwala usprawniać koordynację wzrokowo-ruchową, sprawność manualną, daje możliwość wprowadzania wielu zabaw z muzyką, w tym akompaniamentu do piosenek.

Do przedmiotów poszerzających kompetencje muzyczne przyszłych nauczycieli należą także: *Strategie edukacji muzycznej w przedszkolu i klasach I–III* (UP w Krakowie) czy *Muzykoterapia* (APSL). Kursy te stanowią nie tylko poszerzenie informacji zdobytych podczas wcześniejszych zajęć, ale również (jak w przypadku APSL) wprowadzają w zupełnie nowe obszary i zagadnienia, jak np. muzykoterapia.

Na UP w Krakowie w ramach dodatkowego modułu (*Moduł poszerzający przygotowanie w zakresie edukacji plastycznej i muzycznej*) studenci mają możliwość doskonalenia się w ramach przedmiotów: *Dziecięcy repertuar muzyczny* oraz *Projektowanie wielostronnej aktywności muzycznej dziecka w przedszkolu i klasach I–III*. Pierwszy z nich obejmuje naukę piosenek tradycyjnych, ludowych, dziecięcych, patriotycznych, dostosowanych do wieku wychowanków pod względem skali głosu, trudności językowych, melodycznych i rytmicznych. Następuje także zapoznanie z metodami i sposobami postępowania dydaktycznego na wybranych utworach (z uwzględnieniem dostosowania czasu pracy do wieku dzieci i przestrzegania zasad higieny pracy i głosu) oraz kształcenie umiejętności posługiwania się prawidłową emisją głosu. Z kolei celem drugiego jest projektowanie sytuacji dydaktycznych ukierunkowanych na zajęcia muzyczno-ruchowe.

Zakończenie

Na studiach pedagogicznych kształcących przyszłych nauczycieli przedszkola i nauczania zintegrowanego przeznacza się niewielką liczbę godzin na kształcenie muzyczne oraz metodykę prowadzenia tych zajęć. Jeszcze na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku studenci studiów stacjonarnych kierunku pedagogika wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne uczestniczyli w 210 godzinach zajęć w grupach laboratoryjnych (z tego 150 godzin przeznaczonych było na zajęcia umuzykalniające i 60 na metodykę nauczania muzyki)²⁹. Zawarta w niniejszym artykule tabela 1. z bilansem godzinowym jednoznacznie pokazuje, iż obecnie czasu na prowadzenie zajęć o profilu muzycznym w kontakcie z prowadzącym jest zdecydowanie mniej. Każda redukcja godzin w programie studiów przekłada się na spadek jakości kształcenia, zawężenie treści programowych oraz brak czasu na systematyzację i utrwalenie poznanych treści. Z przeprowadzonej analizy nietrudno

²⁹ W.A. Sacher, *Pedagogika Muzyki*, Kraków 2012, s. 146.

wywnioskować, iż plany kształcenia muzycznego na poszczególnych uczelniach pedagogicznych potrafią się od siebie różnić diametralnie. W kontekście ewentualnego reformowania systemu nauczania przedmiotów muzycznych na uczelniach pedagogicznych powinno zadbać się przede wszystkim o jego unifikację w zakresie wymagań oraz realizacji treści kształcenia. Niezwykle ważna jest także weryfikacja efektywności kształcenia oraz wprowadzanie lepszych i skuteczniejszych metod nauczania dostosowanych do oczekiwań studentów. Prowadzący zajęcia powinni wymagać od swoich podopiecznych, by ich działania skoncentrowane były na samodzielnym, twórczym i krytycznym myśleniu w transmisji wartości jakie niesie ze sobą muzyka. Ponadto własną postawą i zaangażowaniem winni motywować i mobilizować studentów do dążeń w zakresie samorozwoju.

To jak postrzegamy edukację muzyczną, w znacznej mierze zależy od punktu widzenia i indywidualnej obserwacji. Z jednej strony wielu autorów książek i artykułów uprawia wręcz swoiste czarnowidztwo związane z załamaniem się systemu kształcenia muzycznego w przedszkolach i szkołach powszechnych³⁰, z drugiej strony nietrudno dostrzec, iż coraz bardziej powszechna staje się wiedza (w szczególności wśród rodziców), że nauka gry na instrumentach czy słuchanie wartościowej literatury muzycznej przynosi wielostronne korzyści (w tym również poznawcze) i żadna inna dziedzina sztuki nie oddziałuje na dziecko w wymiarze psychofizycznym tak silnie, jak właśnie muzyka. Jedno jest pewne – ciągła redukcja godzin poświęconych obcowaniu z muzyką i zaniedbanie kwestii doskonalenia metod przedszkolnej i wczesnoszkolnej edukacji muzycznej mogą skutkować niemożliwymi do nadrobienia w następnych latach życia brakami u wychowanków, pozostawiając w nich niewyobrażalną pustkę w całościowym, humanistycznym rozwoju.

Bibliografia

- Arends R.I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1998.
- Delecka-Bury A., *Przygotowanie muzyczne przyszłych nauczycieli przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2006, nr 10.
- Galikowska-Gajewska A., *Rytmika jako sposób na poprawę jakości funkcjonowania człowieka we współczesnym świecie* [w:] *Człowiek w obliczu kryzysu. Kryzys w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. A. Chyczewska, I.M. Kijowska, Elbląg 2015.
- Kondracka-Szala M., *Kompetencje muzyczne przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej – analiza oferty edukacyjnej wybranych polskich uczelni wyższych* [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją: wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Kraków 2015.
- Majzner R., *Praktyka edukacji muzycznej w klasach początkowych w opiniach studentów pedagogiki – kandydatów na nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2014, nr 1.

³⁰ https://www.nck.pl/upload/2011-01-16/edukacja_muzyczna_w_polsce.pdf (s. 12–13).

- Kisiel M., *Doskonalenie kompetencji muzycznych studentów edukacji wczesnoszkolnej podczas zajęć terenowych w szkole* [w:] *Praktyki pedagogiczne przestrzeni i miejscem ewaluacji kompetencji przyszłych nauczycieli wczesnej edukacji: koncepcje, przemiany, rozwiązania*, red. E. Musiał, J. Malinowska, Wrocław 2018.
- Kornacka-Szala M., *Kompetencje muzyczne przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej – analiza oferty edukacyjnej wybranych polskich uczelni i wyższych* [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Kraków 2015.
- Ławrowska R., *Kompetencja twórcza nauczyciela muzyki w przedszkolu i w szkole* [w:] *Wspieranie dziecięcej kreatywności*, red. B. Muchacka, J. Kucz, Nowy Sącz 2006.
- Ławrowska R., *Kształtowanie kompetencji zawodowych studentów kierunków pedagogicznych poprzez aktywność muzyczną* [w:] *Wartości w muzyce 2*, Kraków 2009.
- Ławrowska R., *Uczeń i nauczyciel w edukacji muzycznej*, Kraków 2003.
- Sacher W. A., *Pedagogika Muzyki*, Kraków 2012.
- Szwarcman D., *Gлуche ucho* [w:] *Edukacja muzyczna w Polsce: diagnozy, debaty, inspiracje*, red. B. Gąsior, Warszawa 2010.
- Taraszkiewicz M., *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*, Poznań 2001.
- Trzos P., *Pedagogika muzyki w kręgu zainteresowania nauczycieli muzyki. Wybrane rekomendacje dla wczesnej edukacji*, „Aspekty Muzyki” 2018, nr 8.
- Weiner A., *Przygotowanie absolwentów pedagogiki wczesnoszkolnej do realizacji edukacji muzycznej* [w:] *Wybrane zagadnienia edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, red. L. Kataryńczuk-Mania, Zielona Góra 2002.
- Weiner A., *Przekład akustyczno-ikonograficzny schematów kinestetycznych jako meta cecha rozwoju audiacyjnego dzieci w wieku wczesnoszkolnym* [w:] *Konteksty wczesnoszkolnej edukacji artystycznej*, red. A. Weiner, A. Boguszevska, Lublin 2013.